

Neries Regioninio Parko Direkcijai

Nauji duomenys apie Cucujus cinnaberinus ir Boros schneideri rūšių radavietes

(ataskaita)

Paruošė:

Donatas Stanionis (LEU)

Tadas Petrikas (MRU)

2011,
Vilnius.

Turiny

1. Turiny	1
2. Įvadas	2
3. Tyrimų vietovės	3
4. Tyrimų metodika	7
5. Tyrimų rezultatai	8
6. Literatūros sąrašas	12

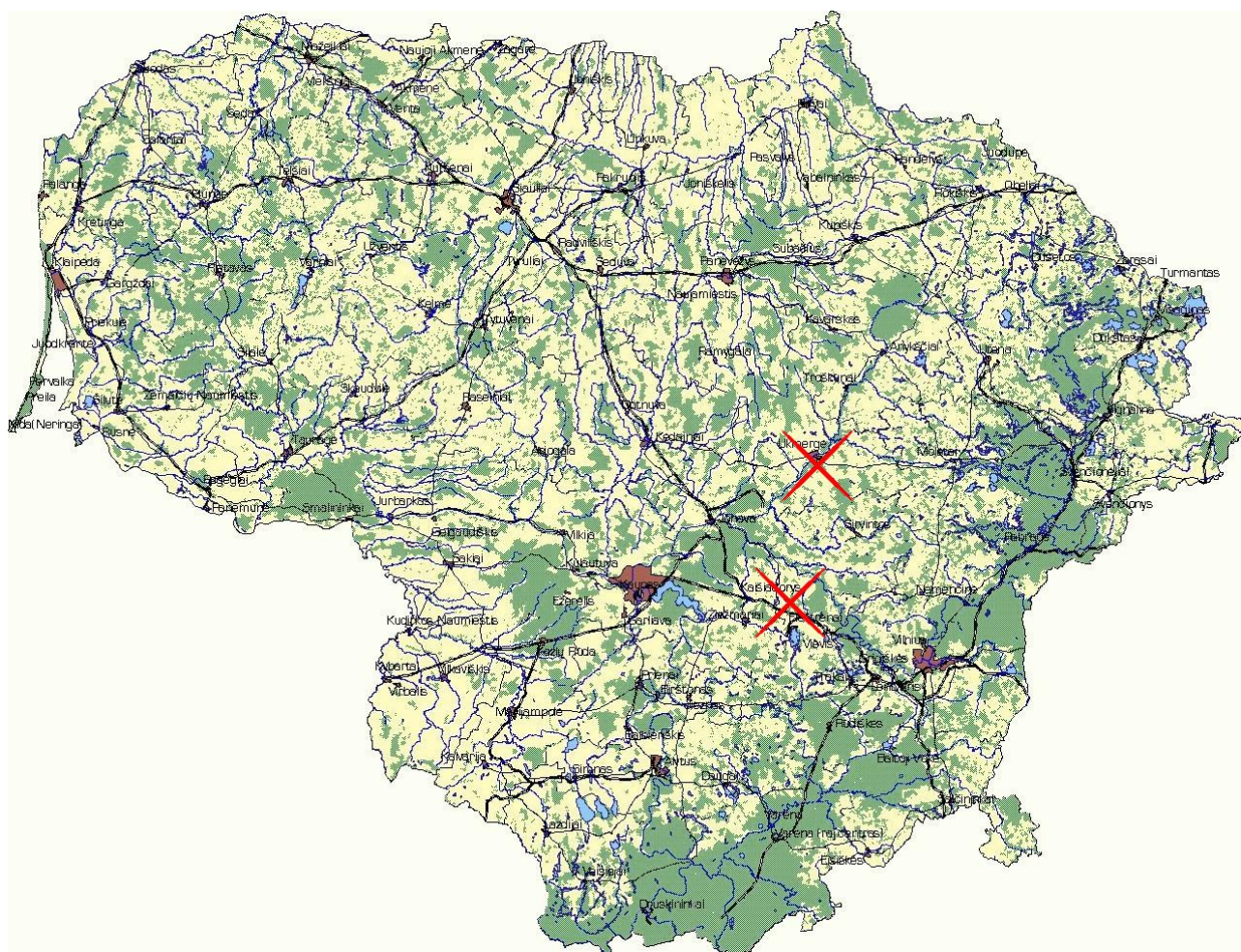
Ivadas

2011 metų atliktų tyrimų tikslas buvo ištirti Kaišiadorių raj. ir Elektrėnų sav. teritorijose esančio Strošiūnų šilo ir Ukmergės raj. Pašilės priemiestinių miškų vabalų (Insecta: Coleoptera) būrio faunos įvairovę. Didžiausią dėmesį skiriant šiose teritorijose esančių kertinių miško buveinių vabalams ir ypač Cucujus cinnaberis ir Boros Schneideri rūšių paieškai juose.

Purpurinis plokščiavabalis, yra labai įdomus vabalas. Jo kūnas visiškai plokščias, viršutinė kūno dalis raudonos spalvos, pilvelio pusė – juoda. Maždaug 13 mm ilgio. Šio vabalo tokia kūno forma yra prisitaikymas, kuris leidžia vabalui lengvai vaikščioti po medžio žieve. Šių vabalų lervos, taip pat plokščios, geltonai rudos spalvos. Vystosi džiūstančių ir nudžiuvusių gluosnių, drebulių, ąžuolų, guobų žieve. Vabalai ir jų lervos yra plėšrūnai. Minta įvairių kitų ksilofagų (mintančių mediena) lervomis. Pats vabalas smarkiai nykstantis, ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje. Lietuvoje saugomas Raudonosios knygos, pagal 2 kategoriją, kaip pažeidžiama rūšis. Būtent specifinis gyvenimo būdas dažnai ir yra pražūtingas šiam vabalui. Kadangi jo lervos vystosi po žieve 2 metus. O dažniausiai sergantys nudžiuvę medžiai yra nupjaunami ir išvežami iš miško, tokiu būdu žūva visa generacija šių vabalų.

Šneiderio kirmvabalis dar įdomesnė rūšis, tuo kad tai tikras Lietuvos miškų reliktas, senovės natūralių miškų palikimas, ksilobiontinė rūšis. Šios rūšies lervos vystosi po džiūstančiomis arba nudžiuvusiomis pušimis. Randamos tik po senų medžių žieve (tikimybė rasti tarkim po jaunesnės, nei 40 metų pušies žieve yra labai maža). Tiek lervos, tiek suaugėliai taip pat plėšrus, kaip ir purpurinio plokščiavabalio atveju. Pats vabalas pailgas, maždaug 15 mm ilgio, viršutinė pusė blizgančiai juodos spalvos, letenos raudonai rudos, antenos rudos spalvos. Saugoma pagal Raudonosios knygos 3 kategoriją, kaip reta rūšis. Pagrindinis nykimas vėlgi toks, kad pušys iškertamos per anksti, o senesnės jei ir spėja į jas sudėti kiaušinėlius, yra išvežamos iš miško ankščiau laiko, nei išsivysto vabalai.

Tyrimų vietovės

1 pav. Tyrimų vietovės (panrs.lt)

Pirmoji tyrimų vietovė buvo pasirinktas Strošiūnų šilas.

Strošiūnų šilas yra išsidėstęs dviejų administracinių vienetų ribose: Kaišiadorių rajone bei Elektrėnų savivaldybėje. Šilas randasi dešinėje kelio Vilnius - Klaipėda (A1) pusėje, tarp Elektrėnų ir Žiežmarių miestų. Šiaurės vakarinė jo dalis ribojasi su keliu Žiežmariai - Kaišiadorys (išsidėstęs dešinėje šio kelio pusėje). Šiaurės rytinė jo dalis praktiškai tęsiasi iki Žaslių miesto bei Žaslių geležinkelio stoties miestelio, taip pat ribojasi su keliu Kietaviškės - Jonava (randasi kairėje kelio pusėje).

Strošiūnų šilas užima apie 1700 ha plotą. Priklauso Kaišiadorių miškų urėdijai, Žiežmarių girininkijai.

Didžioji šilo miškų dalis priklauso valstybiniams miškams ir yra prižiūrimi Žiežmarių girininkijos darbuotojų.

2 pav. Strošiūnų šilo administracinis suskirstymas
(Žiežmarių girininkijos žemėlapis kopija)

1992 metais Strošiūnų šile buvo įkurtas Strošiūnų kraštovaizdžio draustinis, jame saugomas ypač raiškus unikalios stipriai eroduotos moreninės pakilumos kraštovaizdis. Šis draustinis užima beveik visą šilo teritoriją, t.y. 1400 ha.

Tuo pačiu metu, tiriant šilo gamtą, buvo pastebėta, jog čia yra itin tankus paprastojo lazdyno (*Corylus avellana*) trakas. Todėl iš karto buvo numanyta, jog čia yra puiki buveinė gyventi miegapelėms. Buvo skirtos paieškos iširti šile gyvenančias miegapeles. Tikrinant iškeltus specialius inkilus miegapelėms, buvo aptikta didžioji miegapelė (*Glis glis*). Tai itin reta Lietuvos faunos miegapelė, saugoma Lietuvos raudonosios knygos, pagal 2(V) kategoriją, kaip pažeidžiama rūšis. Tai yra pati didžiausia Lietuvos

miegapelė. Todėl čia 1991 metų lapkričio 28 dieną buvo įkurtas teriologinis draustinis. Kurio paskirtis: visų pirma išsaugoti didžiųjų miegapelių populiaciją, brandų mišrų ąžuolyną ir kitus medynus bei šioje teritorijoje esančią gyvūnijos bendriją. Pradžioje, tik įkūrus draustinį, jo plotas buvo 123 ha. Tęsiant tyrimus ir radus naujų miegapelės radviečių, šis draustinis išplėstas iki 188,4 ha bei šiuo metu apima 1, 2, 3, 5 ir 6 miško kvartalus, arba 62 sklypus. (1997, Draustiniai miegapelėms).

Šiuose draustinio teritorijose yra ribojama ūkinė veikla. (Lietuvos gamta, 2004)

Pačiame Strošiūnų šile vyrauja mišrus miškas. Atskiruose kvartaluose yra išlikusių senų ąžuolynų. Čia yra įkurtos kertinės miško buveinės. Šiuose ąžuolynuose yra neretos miško aikštelės. Kituose kvartaluose vyrauja spygliuočiai, daugiausia pušynai. Kaip jau buvo minėta yra tankus lazdyno ir šalteksnio trakas. Pomiškyje neretos liepos bei skroblai. Kai kurias teritorijas užima eglių, beržų ar kitų lapuotynų grynos augavietės.

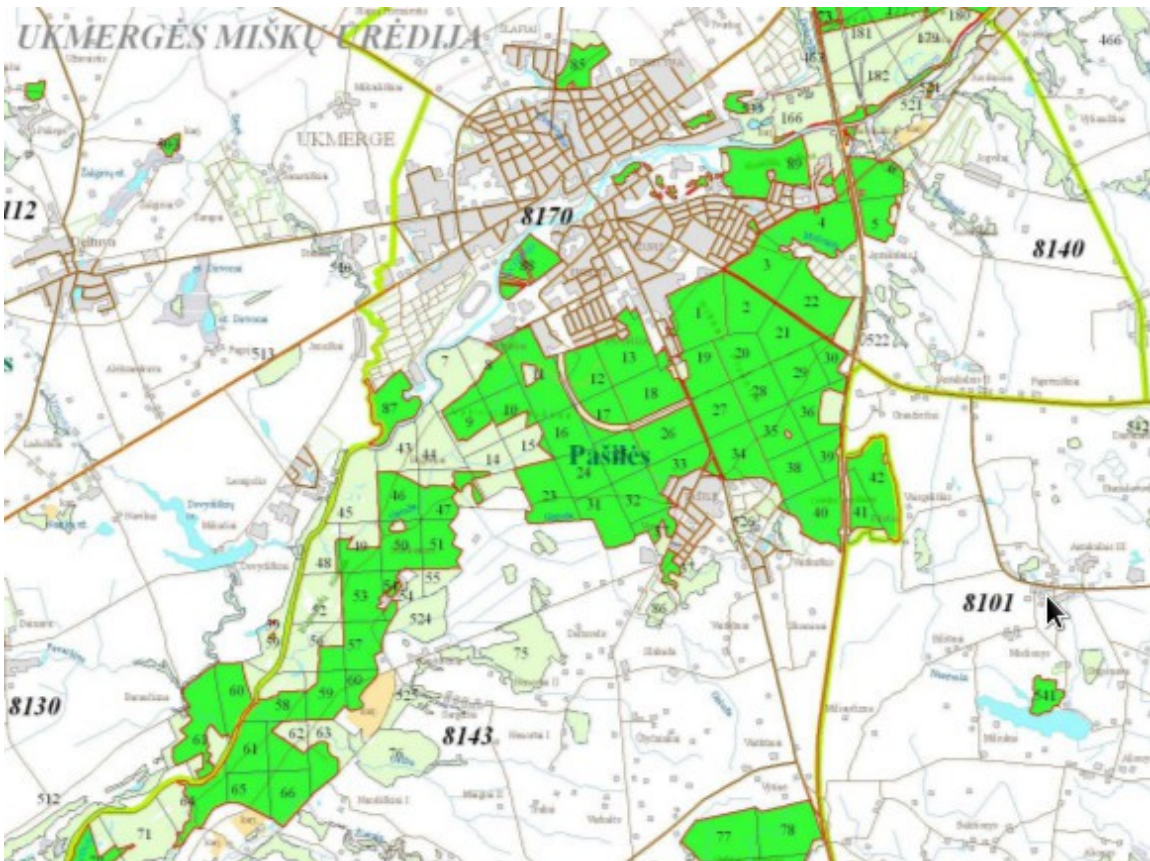
Šile yra nemažai smėlėtų vietų, ypač teritorijoje, kur šilą kerta magistralinis dujotiekis. Vandens telkinių praktiškai nėra, tik keletas užpelkėjusių sklypų. Viename iš kvartalų yra buvęs iš eksplotuotas durpynas. Aplink šilo teritoriją daugiausia yra žemės ūkio reikmėms naudojami laukai: dirbamos žemės, šienaujamos pievos.

Antroji tyrimų vietovė buvo pasirinktas Pašilės girininkijai priklausantys priemiestiniai miškai.

Centrinėje Lietuvos dalyje abipus Šventosios upės krantų yra Ukmergės miestas. Ukmergės rajonas ribojasi su: Jonavos, Kėdainių, Panevėžio, Anykščių, Molėtų ir Širvintų rajonais. Tai toliausiai į šiaurę nutolusi Vilniaus apskrities savivaldybė.

Ukmergės rajone miškai užima tik 29 proc. teritorijos (Babravičienė, 2006). Ukmergės urėdijos miškai tvarkomi 17 girininkijų, driekiasi per 5 rajonus: Ukmergės, Širvintų, Molėtų, Vilniaus, ir Anykščių (Rečiūnienė, Šalkauskienė, 2003). Priemiestiniai Ukmergės miestą supantys pušynai išsidėstę abipus Šventosios upės krantų, nusidriekę jos pakrantėmis apie 26 kilometrus.

Didžiąją dalį miškų sudaro ištisus metus žaliuojantys pušynai, su fragmentiškai įsiterpusiais plačialapių ir minkštųjų lapuočių medynų sklypais ar pavieniais medžiais bei eglėmis arba nedideliais eglynų plotais. Šiais miškais rūpinasi Pašilės girininkijos darbuotojai.

3 pav. Pašilės miškai (Umergės miškų urėdija)

Tyrimai atlikti ir tęsiami šiuose Pašilės girininkijai priklausančiuose miškuose: Vytinėlės, Bugenėlių, Šlaito, Šaltupės, kurie yra nutolę į pietus ir pietvakarius nuo Ukmergės miesto.

Vytinėlės ir Bugenėlių miškuose, plačialapių miškų KMB (kertinės miško buveinės), skirtos saugoti pavyzdinius ekosistemų plotus, esančius savo natūralioje aplinkoje.

Tyrimų metodika

Šneiderio kirmvabalio (*Boros schneideri* Panz.)

Tyrimai buvo atliekami gegužės – rugsėjo mėnesiais, šiltomis, nelietingomis dienomis, esant oro temperatūrai aukščiau 10 laipsnių šilumos.

Iš pradžių buvo nutarta kertinėse miško buveinėse (KMB) pasirinkti tam tikrus transektus ir tik juose tikrinti tinkamus medžius, tačiau paaiškėjo, kad pasirinktos KMB yra gana mažo ploto, todėl buvo nuspręsta tikrinti visus tinkamus medžius šiose teritorijose.

Ksilofagų pažeistų senų (senesnių nei 40 metų) pušų žievę lupome 50–150 cm. aukštyje nuo žemės paviršiaus. Jei palupus pastebėdavome juodąjį puvinį, tokio medžio toliau netyrėme. Lupant radus lervų ar vabalų suaugėlių, žievės daugiau nelupome nuo to medžio, rastus individus suskaičiuodavome, o nuluptą žievę pritvirtindavome atgal. Tam naudojome plonas vinis.

Šios apskaitos metu nustatėme Šneiderio kirmvabalio buvimo faktą tiriamojoje teritorijoje, apgyventų ir potencialiai tinkamų gyventi medžių skaičių. Taip pat nustatėme galimas grėsmes KMB. Kiekybiškai (balais) įvertinome šias buveines.

Purpurinis plokščiavabalis (*Cucujus cinnaberinus* Scop.)

Tyrimų metodika identiška prieš tai aprašytai, tačiau yra tikrinami vietoj pušų, šie medžiai: ksilofagų pažeisti, sausi gluosniai, drebulės, ąžuolai, guobos.

Medžius, kuriuose gyvena purpuriniai plokščiavabaliai pažymėjome „C“ raide mėlynos spalvos dažais.

Tyrimų rezultatai

Tyrimų vietovės buvo pasirinktos šios 8 KMB. Juose ir buvo atliekami *C. Cinnaberinus* ir *B. schneideri* rūšių paieškos.

Strošiūnų šilas

KMB Nr. 673402	54°48'19.3"N, 024°33'21.1"E
KMB Nr. 663502	54°49'47.5"N, 024°28'20.1"E
KMB Nr. 663503	54°50'09.9"N, 024°29'04.8"E
KMB Nr. 663501	54°50'06.1"N, 024°29'05,0"E

Pašilės priemiestiniai miškai

KMB Nr. 704401	55°13'10.9"N, 024°48'27.1"E
KMB Nr. 704402	55°12'59.1"N, 024°48'22.1"E
KMB Nr. 694403	55°13'24.3"N, 024°44'29.4"E
KMB Nr. 694405	55°12'57.8"N, 024°43'37,0"E

Tyrimų rezultatai yra pateikiami 1–2 lentelėje.

1 lentelė. *Cucujus cinnaberinus* monitoringo duomenys.

Tyrimų data, oro sąlygos	Tyrimų laikas	Tyrimų vieta	Aptiktų vienetų skaičius ¹	Potencialiai tinkamų gyventi medžių skaičius	Vietos įvertinimas ²
2011-05-14, debesuota su pragiedruliais, apie 15 laipsnių šilumos	15:10	Ukmergės raj., KMB Nr. 694403	I0 L0	0	4 balai
	16:21	Ukmergės raj., KMB Nr. 694405	I6 L0	11	3 balai
2011-05-15, debesuota su pragiedruliais, apie 18 laipsnių šilumos	11:55	Ukmergės raj., KMB Nr. 704401	I0 L0	11	3 balai
	13:10	Ukmergės raj., KMB Nr. 704402	I0 L0	8	4 balai
2011-05-29, debesuota su pragiedruliais, apie 23 laipsniai šilumos	14:30	Kaišiadorių raj., KMB Nr. 673402	I0 L0	0	4 balai
2011-09-17, saulėta,	13:05	Kaišiadorių raj.,	I0	11	3 balai

apie 18 laipsnių šilumos		KMB Nr. 663502	L0		
	14:20	Kaišiadorių raj., KMB Nr. 663503	I0 L0	10	3 balai
	14:50	Kaišiadorių raj., KMB Nr. 663501	I0 L0	6	4 balai

2 lentelė. *Boros schneideri* monitoringo duomenys.

Tyrimų data, oro sąlygos	Tyrimų laikas	Tyrimų vieta	Aptiktų vienetų skaičius ¹	Potencialiai tinkamų gyventi medžių skaičius	Vietos įvertinimas ²
2011-05-14, debesuota su pragiedruliais, apie 15 laipsnių šilumos	15:10	Ukmergės raj., KMB Nr. 694403	I0 L0	0	4 balai
	16:21	Ukmergės raj., KMB Nr. 694405	I0 L0	0	4 balai
2011-05-15, debesuota su pragiedruliais, apie 18 laipsnių šilumos	11:55	Ukmergės raj., KMB Nr. 704401	I0 L0	0	4 balai
	13:10	Ukmergės raj., KMB Nr. 704402	I0 L0	0	4 balai
2011-05-29, debesuota su pragiedruliais, apie 23 laipsniai šilumos	14:30	Kaišiadorių raj., KMB Nr. 673402	I0 L0	1	4 balai
2011-09-17, saulėta, apie 18 laipsnių šilumos	13:05	Kaišiadorių raj., KMB Nr. 663502	I0 L0	1	4 balai
	14:20	Kaišiadorių raj., KMB Nr. 663503	I0 L0	0	4 balai
	14:50	Kaišiadorių raj., KMB Nr. 663501	I0 L0	0	4 balai

¹ I nurodo rastus lervinės stadijos individus; L – rastus suaugėlius.

² 1 balas – nudžiūvę arba džiūstantys medžiai sudaro >25 proc. visų medžių; 2 balai – 15–25 proc.; 3 balai – 5–14 proc.; 4 balai – <5 proc.

Ukmergės raj., KMB Nr. 694403 yra plačialapių miškų KMB. Iš vienos šios buveinės pusės yra plynas kirtimas, o iš kitos pusės vykdytas sanitarinis ažuolų kirtimas. Buveinėje iš viso nėra potencialiai tinkamų medžių kuriai nors iš minėtų rūšių gyventi.

Ukmergės raj., KMB Nr. 694405 yra plačialapių miškų KMB. Čia taip pat iš vienos pusės yra didelis plynas kirtimas. Sausų pušų šioje buveinėje nėra, tačiau yra medžių, tinkamų gyventi plokščiavabaliams. Medžiai pakankamai drėgni, todėl dviejuose vėjo nulaužtuose ažuoluose buvo aptiktos *Cucujus cinnaberinus* lervos. Po šių medžių žieve iš viso buvo aptiktos 6 lervos (1 po vieno ažuolo ir 5 po kito). Šie ažuolai buvo paženklinti mėlynais dažais, "C" raidės ženklų.

Pirmojo medžio virtuolio, po kurio žieve rasta 1 lerva koordinatės: 55°12'57.7"N, 024°43'37,8"E. Antrojo medžio virtuolio, po kuriuo rastos 5 lervos koordinatės: 55°12'58.1"N, 024°43'39,2"E.

Ukmergės raj., KMB Nr. 704401 yra plačialapių miškų KMB. Iš vienos pusės ją irgi riboja plynas kirtimas. Sausų pušų nerasta, tačiau yra potencialiai tinkamų plokščiavabaliams gyventi nudžiūvusių ažuolų.

Ukmergės raj., KMB Nr. 704402 yra plačialapių miškų KMB. Ši buveinė yra įkurta šalia rekreacinės zonos, tad netoliese dažnai poilsiauja daug žmonių. Sausų pušų joje nerasta, o nudžiūvusių ažuolų yra, bet negausiai.

Kaišiadorių raj., KMB Nr. 673402 yra pušyno KMB, tačiau joje tėra tik 1 nudžiūvusi senesnė pušis. Ateityje nudžiūvusių pušų, greičiausiai, daugės, nes beveik visos senos pušys, esančios šioje KMB, ankščiau buvo sakintos. Ažuolų šioje buveinėje nėra.

Kaišiadorių raj., KMB Nr. 663502 yra plačialapių miškų KMB. Joje yra tik viena sausa storesnė pušis ir kiek daugiau nudžiūvusių ažuolų. Yra pastebina, kad šioje buveinėje žmonės palieka savo buitines atliekas.

Kaišiadorių raj., KMB Nr. 663503 yra plačialapių miškų KMB. Rasta gana daug nudžiūvusių ažuolų, tačiau plokščiavabalių rasti nepavyko, nes daugelis ažuolų yra tiesiog per sausi šioms lervoms vystytis.

Kaišiadorių raj., KMB Nr. 663501 yra plačialapių miškų KMB. Rasta nedaug potencialiai tinkamų gyventi plokščiavabaliams medžių, tuo tarpu kirmvabaliams tinkamų medžių čia nėra iš viso.

Daugelis pasirinktų KMB teritorijų buvo netipinės *Boros schneideri* apsigyvenimui. Tuo tarpu tinkamų gyventi *Cucujus cinnaberinus* medžių rasta beveik kiekvienoje buveinėje, nors pačių vabalų rasti pavyko tik vienoje iš 8 tirtų KMB. Visgi panašu, kad toje KMB ši rūšis yra gyvybinga, o šalimais yra ir daugiau tinkamų gyventi ažuolų, nors ir už KMB teritorijos.

Beveik visos tirtos KMB teritorijos yra palyginti labai mažos. Reikia tikėtis, kad ateityje tokių miško plotų skaičius didės, jų dydis plėsis, mažės fragmentacija tarp šių plotų ir tarp jų susidarys tinkami migraciniai koridoriai retoms vabzdžių ir kitų gyvūnų rūšims migruoti.

Nors šių metų tyrimų rezultatai rodo, jog iš dviejų ieškomų rūšių buvo aptikta tik viena ir tik vienoje iš 8 tirtų KMB, tačiau 2007-2010 m. vykdytų tyrimų duomenimis, šiose teritorijose šios vabalų rūšys turėtų būti aptinkamos.

Cucujus cinnaberinus ankstesnių tyrimų duomenimis, buvo aptiktas tiek Strošiūnų šile, tiek Pašilės miškuose. Šie vabalai buvo atsitiktinai rasti tikrinant miškininkų feromonines gaudykles (Strošiūnų šile), bei plynus, bei sanitarinius kirtimus (Pašilės miškuose).

***Cucujus cinnaberinus* (Scopoli, 1763)**

Strošiūnų šilas 25 kv., 54°49'13.9"N, 024°31'19.7"E, 06 06 2008, 1 egz. (D.S.); Vytinėlės miškas 7 kv., 55°13'23.9"N, 024°44'41,0"E, 02 11 2009, 2 egz., 27 10 2007, 2 egz. (T.P.); Vytinėlės miškas 9 kv. 55°13'43.5"N, 024°44'56.9"E, 02 11 2008, 1 egz. (T.P.); Šaltupės miškas 60 kv., 55°11'47.8"N, 024°43'21.6"E, 26 10 2008, 1 egz. (T.P.); Bugenėlių miškas 46 kv., 55°12'52.4"N, 024°43'47.6"E, 29 02 2008, 1 egz. (T.P.).

Tuo tarpu *Boros schneideri* ankstesnių tyrimų metu, buvo identifikuota tik Pašilės priemiestiniuose miškuose tikrinant plynų ir sanitarinių kirtimų plotus.

***Boros schneideri* (Panzer, 1795)**

Vytinėlės miškas 7 kv., 55°13'23.9"N, 024°44'41,0"E , 03 11 2007, 1 egz., 02 11 2009, 1 egz. (T.P.).

Literatūros sąrašas

1. Babravičienė, B. 2006. *Ukmergė*. Logotipas, Vilnius. ISBN 9955-9834-7-7.
2. Rečiūnienė, J., Šalkauskienė, I. 2003. *Ukmergės miškų urėdija*. VšĮ Žaliosios girios, Vilnius. ISBN 9955-9638-5-9.
3. 1997. Draustiniai miegapelėms. Petro ofsetas. Vilnius.
4. 2004. Lietuvos gamta. Saugomos teritorijos. Kaunas. Lututė.
5. panrs.lt [žiūrėtas 2011-12-20].
6. Žiežmarių girininkijos ir Ukmergės ūrėdijos žemėlapių kopijos.